

OBRAZOVANJE ODRASLIH. TEORIJSKE OSNOVE I PRAKSA**Urednici: Pastuović, N. i Žiljak, T. Zagreb: Sveučilište U Zagrebu, Učiteljski Fakultet ; Pučko Otvoreno
Učilište Zagreb, 2018., 440. str.****Petra Kuntin**

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

petra.kuntin@ufzg.hr

U listopadu 2019. godine predstavljena je knjiga *Obrazovanje odraslih. Teorijske osnove i praksa* u sunakladništvu Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Pučkog otvorenog učilišta Zagreb uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja. Urednici knjige su prof. emer. dr. sc. Nikola Pastuović i doc. dr. sc. Tihomir Žiljak, a osim tekstova urednika objedinjeni su i tekstovi devet stručnjaka iz područja andragogije: prof. dr. sc. Vladimir Strugar, dr. sc. Dušan Petričević, dr. sc. Predrag Bejaković, doc. dr. sc. Siniša Kušić, prof. dr. sc. Sofija Vrcelj, prof. dr. sc. Anita Zovko, doc. dr. sc. Višnja Rajić, prof. dr. sc. Ana Krajnc i prof. emer. dr. sc. Milan Matijević.

Knjiga ima 440 stranica teksta koji uključuje popis slika i tablica, kratke životopise urednika i autora, predgovor, uvod te šesnaest poglavlja s navedenim autorima svakog od njih. Svako od poglavlja ima zaseban popis literature koji se sastoji od velikog broja knjiga i radova domaćih i stranih autora, zakona, strategija te internetskih izvora koji se odnose na područje obrazovanja odraslih. Osim navedenog, autori koriste i značajan broj bilježaka (131) čime detaljnije objašnjavaju pojmove iz glavnog teksta.

Kao što je i u samom djelu navedeno, ono je prvenstveno namijenjeno teoretičarima obrazovanja i studentima pedagogije, andragogije i drugih obrazovnih znanosti, djelatnicima koji obrazuju odrasle, kao i kreatorima obrazovne politike u Republici Hrvatskoj.

U predgovoru se objašnjava važnost obrazovanja odraslih kao konstitutivnog dijela cjeloživotnog učenja i obrazovanja. Ističe se jačanje svijesti o potrebi cjeloživotnog obrazovanja i učenja u Hrvatskoj koja se definiranjem svojih strategijskih dokumenata o razvoju obrazovanja pridružila naprednim europskim zemljama u razvijanju obrazovnih sustava koji se temelje na ideji kontinuiranog cjeloživotnog učenja. Navode se hrvatska djela i časopisi (*Edukologija, Andragogija, Andragoški glasnik* i sl.) nastali tijekom novije povijesti kao značajan doprinos suvremenom teorijskom promišljanju obrazovanja odraslih. Ukratko je opisana struktura knjige koju sami autori dijele na dvije tematske cjeline: prilog znanstvenoj (teorijskoj) andragogiji i prilog praktičnoj (primijenjenoj) andragogiji.

Uvodni dio izlaže doprinose iskustvenog znanja teorijama obrazovanja. Kreativni pojedinci su opažali pojave u svojoj okolini, opisivali i zapisivali uočeno te sve navedeno prenosili mlađim naučnicima koji su radili za njih. S vremenom to prelazi u formalno i neformalno obrazovanje, a zapisani sadržaj prerasta u udžbenike i prva znanstvena dijela određenog područja. Nastavno se iznose razlike između znanstvenog i praktičnog znanja. Primarna razlika je u kvaliteti eksplanativnosti koja proizlazi kao rezultat primjene znanstvene metodologije u istraživanjima, kao i u nemogućnosti generalizacije stručnog znanja u smislu opće zakonitosti. Nadalje se raspravlja o pitanju normativne (vrijednosne)

komponente u znanosti, odnosno o (ne)vrijednosnim teorijama odgoja. Obrazovne teorije se objašnjavaju kao trovrsne budući da sadrže normativne, opisne (praktične) i objašnjavajuće značajke. Na kraju uvodnog poglavlja predstavljen je nastanak i dva teorijska izvora andragogije kao i značenje same andragogije.

U prvom poglavlju (*Konceptualizacija*) prof. emer. dr. sc. Nikola Pastuović nastoji pozicionirati andragogiju u metateorijskom smislu. Različiti teoretičari obrazovanja (Johann Freidrich Herbart, Otto Wilmann, Emile Durkheim, Rudolf Lochner i dr.) smatrali su da pedagogiju treba razlikovati od znanosti o odgoju te ju svaki od njih objašnjava ne sebi svojstven način. Međutim, niti jedan od navedenih teoretičara ne smatra praktičnu pedagogiju nepotrebnom i zamjenjivom sa znanostima o obrazovanju. Naprotiv, zalažu se protiv poistovjećivanja pedagogije sa znanostima o obrazovanju budući da praktična pedagogija i obrazovne znanosti imaju različite zadaće. Navedene su i praktične i znanstvene teorije obrazovanja u obliku sustava odgojnih teorija koji je napravio Wolfgang Brezinka i u obliku edukološkog sustava obrazovnih teorija ustrojen od strane analitičkih filozofa obrazovanja u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Pastuović nadalje objašnjava pojam znanosti i znanosti koje istražuju obrazovanje, a od kojih ističe edukacijsku psihologiju, neuroznanost, ekonomiku obrazovanja, sociologiju i politologiju edukacije, edukacijsku antropologiju i filozofiju edukacije. Značajan dio prvog poglavlja pripada obrazovanju i odgoju odraslih te andragoškoj terminologiji.

Drugo poglavlje (*Ciljevi obrazovanja odraslih*) Pastuović započinje objašnjavanjem normativnog i znanstvenog pristupa u određivanju ciljeva obrazovanja odraslih. Ciljevi obrazovanja odraslih, okarakterizirani kao dvojaki, odnose se na razvoj osobe i razvoj društva. Takvo stajalište zastupaju andragoški teoretičari jugoslavenskih i postjugoslavenskih još od 60-ih godina prošlog stoljeća. Nastavno su detaljnije razrađeni stvarni ciljevi obrazovanja odraslih prema modelu Malcolma Knowlesa koji ih dijeli na individualne potrebe, potrebe organizacije te potrebe zajednice. Svaki od tri navedena cilja može se podijeliti na vanjski, odnosno unutarnji cilj.

Treće Pastuovićevo poglavlje (*Obrazovanje i razvoj osobe u odraslosti*) nastoji odgovoriti na pitanja što je ličnost, o čemu ovisi njezin razvoj i koji su čimbenici ličnosti te kakav je razvoj ličnosti u odraslosti. Ti odgovori trebali bi služiti kao pomoć u shvaćanju razvoja odrasle (starije) osobe, odnosno u kojoj se mjeri odrasla (starija) osoba može razvijati, a ne samo mijenjati. Prvenstveno se misli na razvoj određenih osobina u pojedinim područjima ličnosti. Ličnost se definira kao višedimenzionalna struktura koju tvori sustav važnih, relativno trajnih i univerzalnih osobina čovjeka o kojima ovisi njegovo ponašanje u određenim situacijama. Teorija cjeloživotnog razvoja promjene koncepcije ličnosti istražuje u trima područjima opisanim u ovom poglavlju: tjelesno područje ličnosti, kognitivno (spoznajno) područje ličnosti i afektivno (čuvstveno) područje ličnosti. Sukladno tome opisane su i pobliže objašnjene promjene kognitivnih osobina ličnosti, te socijalni i moralni razvoj u odraslosti.

Teorije o učenju odraslih, razlike u obradi informacija i motivaciji odraslih za obrazovanje Pastuović je opisao u četvrtom poglavlju (*Učenje odraslih*). S obzirom na značajke, teorije učenja moguće je svrstati u dvije glavne kategorije: bihevioralna i kognitivna objašnjenja učenja te humanističko objašnjenje. One se razlikuju sadržajno i prema zastupljenosti normativne komponente. Učenje, kao proces stjecanja relativno trajnih promjena subjekta, može se odvijati na nekoliko različitih načina opisanih u ovom poglavlju: učenje klasičnim uvjetovanjem, učenje instrumentalnim uvjetovanjem, učenje oponašanjem te učenje uvidom. Završni dio ovog poglavlja sadržajno se odnosi na razlike u obradi informacija i motivaciji između mladih i starijih odraslih osoba.

Pastuović u petom poglavlju (*Učenje u organizaciji – sustavski pristup*) naglasak stavlja na obrazovanje u organizaciji koja je glavni korisnik i pružatelj usluga u području neformalnog i informalnog učenja i obrazovanja. Objašnjeni su varijeteti učenja u organizaciji za koje je istaknuto da postoji razlika između pojma učenja kao kognitivno-bihevioralnog fenomena i učenja u organizaciji shvaćenog kao organizacijski proces. Razmatra se učenje u organizaciji u pogledu sustavske perspektive čime se dolazi do zaključka da se obrazovanje može smatrati otvorenim sustavom budući da povezano s određenim društvenim sustavim i podsustavima i prirodnom sredinom. Također su objašnjeni i postupci učenja u organizaciji. Nadalje se elaboriraju ciljevi učenja koji se dijele na unutarnje (znanja, vještine, vrijednosti, stavovi i navike) i vanjske (doprinos organizacijskoj efikasnosti). Međuovisnost vanjskih i unutarnjih ciljeva učenja očituje se u tome što unutarnji ciljevi učenja služe da bi se ostvarili unutarnji ciljevi učenja. Autor navodi i podjelu ciljeva prema taksonomiji ciljeva: kognitivni, afektivni i psihomotorni. Završni dio posvećen je uvjetima učenja te

vrednovanju obrazovnih i odgojnih ishoda učenja.

Auto šestog poglavlja (*Pismenost i osnovno obrazovanje odraslih*), prof. dr. sc. Vladimir Strugar, bavi se definiranjem pojmova (funkcionalne) pismenosti, odnosom pismenosti i školovanja, specifičnostima osnovnog obrazovanja odraslih te stanjem funkcionalne pismenosti i osnovne obrazovanosti odraslih u Hrvatskoj. Navodi se razlika između pojma pismenosti koja podrazumijeva poznavanje slova, vještinu čitanja i pisanja i pojma funkcionalne pismenosti koja se objašnjava kao primjena pismenosti radi učinkovitog sudjelovanja u vlastitoj okolini u kojoj sposobnost čitanja, pisanja i računanja doprinosi osobnom i društvenom napretku. Navode se vrste pismenosti s obzirom na različita istraživanja (ALL, PISA), ali se objašnjavaju nove vrste pismenosti: digitalna, informacijska, medijska, kulturalna i ekološka. Od specifičnosti osnovnog obrazovanja odraslih istaknuti su funkcionalizirani programi, metode učenja i poučavanja, organizacija rada te financiranje osnovnog obrazovanja odraslih. Navode se i različiti didaktički modeli koji primjenjuju u praksi: izravna nastava, konzultivno-instruktivna nastava te nastava na daljinu. Na kraju poglavlja opisano je i stanje funkcionalne pismenosti u Hrvatskoj.

Sedmo poglavlje (*Strukovno obrazovanje odraslih*) autora dr. sc. Dušana Petričevića odnosi se na strukovno obrazovanje odraslih u Hrvatskoj i svijetu, mjerama za unapređenje i budućnosti strukovnog obrazovanja odraslih te programima koji se provode. Analizom novije relevantne dokumentacije autor dolazi do zaključka da je strukovno obrazovanje programski dio sustava cjeloživotnog obrazovanja i učenja. Navodi se četrnaest mjera koje bi svaka država treba usvojiti kao temelj za daljnji razvoj strukovnog obrazovanja učenika i odraslih. Opisano je i četiri programa za strukovno obrazovanje odraslih u drugoj životnoj dobi te je dan sažet pregled strukovnog obrazovanja odraslih u Hrvatskoj koji se usko povezuje s industrijalizacijom započetom nakon 50-ih godina prošlog stoljeća. Autor navodi da je Hrvatska nakon osamostaljenja nizom zakona poticala razvoj strukovnog obrazovanja odraslih, kao i da je na navedeni razvoj utjecao ulazak Hrvatske u Europsku uniju.

Dr. sc. Predrag Bejaković u osmom poglavlju (*Obrazovanje odraslih kao odrednica zapošljivosti i ublažavanje nezaposlenosti*) navodi da bi obrazovanje odraslih trebalo poboljšati zapošljivost i povećati konkurentnost radne snage. Ističe kako je zaposlenost najvažnija odrednica ljudskog položaja i od izrazite značajnosti za stvaranje smisla, dohotka i socijalne stabilnosti te kvalitete života i sudjelovanja u društvu. Suprotno tome, nezaposlenost smatra jednim od najtežih društvenih i ekonomskih problema koji može zadesiti pojedinca i zajednicu. Konkurentnost, kao sposobnost postizanja uspjeha na tržištu, i zapošljivost dobiva na sve većoj važnosti u posljednjih tridesetak godina zbog globalizacije gospodarstva koja je u porastu. Iznosi se istraživanje prema kojem više od polovice hrvatskih poslodavaca smatra da bi zaposlenici trebali razvijati komunikacijske i prezentacijske vještine te kako velik dio poslodavaca ipak nije zadovoljan stručnošću i znanjima svojih zaposlenika. Dan je i pregled mjera za obrazovanje zaposlenih koje provodi Hrvatski zavod za zapošljavanje.

U devetom poglavlju (*Odrasli u visokoškolskom obrazovanju*) troje autora doc. dr. sc. Siniša Kušić, prof. dr. sc. Sofija Vrcelj, prof. dr. sc. Anita Zovko pozicioniraju odrasle u visokoškolskom obrazovanju kao i prepreke koje se u tom području javljaju. Opisuju visoko obrazovanje odraslih kao ključan čimbenik potreban za razvoj ljudskog kapitala budući da se nastoji povećati udio stanovništva u dobi od 30 do 34 godine. Samim time i visokoškolske institucije postaju sve fleksibilnije u organizaciji procesa učenja i poučavanja (npr. učenje na daljinu). Autori ističu postojanje različitih teškoća u definiranju odraslih u kontekstu visokoškolskog obrazovanja te nude niz tipova cjeloživotnih učenika, i njihovih karakteristika, koje je moguće pronaći u velikoj većini nacionalnih sustava visokog obrazovanja. Glavne prepreke s kojima se suočavaju odrasle osobe prilikom pristupa visokoškolskom obrazovanju autori su pregledno opisali u tablici, a one uključuju: osobne, dispozicijske, situacijske, informacijske, institucijske, profesionalne te poteškoće na razini sustava.

Doc. dr. sc. Višnja Rajić deseto poglavlje (*Obrazovanje odraslih za demokratsko građanstvo*) započinje objašnjavajući proces demokratskog obrazovanja, koje svoje temelje pronalazi u metodama, sadržajima i ishodima, kao ključnu poveznicu između demokratske kulture i demokratskih politika. Ističe da ono ima jednaku značajnost kako za obrazovanje odraslih, tako i za obrazovanje djece i mladih. Navodi činjenicu da je većina europskih zemalja krajem 90-ih godina prihvatila odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo kao polazišnu točku za procese učenja demokracije. Nastavno iznosi tri cilja učenja i poučavanja u tom području, a kao općeniti cilj se nalaže priprema odgovornih i

informiranih građana. Autorica iznosi preporuke Vijeća Europe na temelju kojih iznosi zaključak da obrazovanje za demokratsko građanstvo ne bi trebalo počivati na tradicionalnim didaktičkim strategijama poučavanjima koje su u skladu s tradicionalnom paradigmom obrazovanja. U zaključnom dijelu poglavlja naglašava važnost obrazovanja za demokratsko građanstvo koje bi odraslim osobama trebalo, između ostalog, omogućiti i političku socijalizaciju te kompetencije potrebne za aktivno sudjelovanje u društvenim procesima.

Jedanaesto poglavlje (*Ekološko obrazovanje i odgoj odraslih*) ponovo je pod autorstvom urednika prof. emer. dr. sc. Nikole Pastuovića. U ovom poglavlju autor se bavi ekološkom pismenosti i svijesti, odnosom između ekološkog znanja, vrijednosti i ponašanja, situacijskim i osobnim preprekama ekološkog ponašanja kao i nagradama za isto, te objašnjava kako se uči ekološka osposobljenost. Ekološka pismenost, koja se razvoja ekološkim obrazovanjem, definira se kao znanje koje omogućuje razumijevanje održivog razvoja, a ekološka svijest, koja se razvija ekološkim odgojem, kao vrijednosti, stavovi i navike održivog ekološkog ponašanja. Nadalje se navode tri glavne kategorije situacijskih prepreka s koja se pojedinac može susresti te se ističe nedovoljna ekološka osposobljenost kao osobna prepreka ekološki uspješnog ponašanja. Učenje ekološke osposobljenosti odvija se pomoću četiri osnovna psihološka načina učenja (klasično i instrumentalno uvjetovanjem učenje oponašanjem te učenje uvidom).

Dr. sc. Ana Krajnc na početku dvanaestog poglavlja (*Obrazovanje za treću životnu dob*) predstavlja dugovječno društvo koje, da bi opstalo, mora promijeniti oblik starosti iz pasivnog u djelatno. Ističe da se ne može govoriti o cjeloživotnom obrazovanju ako u to nije uključena i treća životna dob budući da je cjeloživotno obrazovanje po definiciji obrazovane koje započinje obveznim školovanjem i traje cijeli život. Zatim su opisani početci i današnje stanje obrazovanja za treću životnu dob u Hrvatskoj i Sloveniji koje se na navedene prostore proširilo 80-ih godina 20. stoljeća iz Europe i Sjeverne Amerike. Nadalje su navedene četiri temeljne vještine (učenje, odlučivanje, komuniciranje, savladavanje međusobnih odnosa) kao i odlike (socijalne, psihološke, emocionalne i sl.) treće životne dobi. Završni dio poglavlja odnosi se na samo obrazovanje u trećoj životnoj dobi koje uključuje ciljeve obrazovanja, programiranje obrazovanja, planiranje i provedbu obrazovanja te vrednovanje u obrazovanju starijih. Na kraju ovog poglavlja nalazi se dodatak stručnjakinje Pučkog otvorenog učilišta Jasne Čurin koja se bavi temom Sveučilišta za treću životnu dob Pučkog otvorenog učilišta.

Trinaesto poglavlje (*Prilog za povijest obrazovanja odraslih u Hrvatskoj*) autora prof. emer. dr. sc. Milana Matijevića i četrnaesto poglavlje (*Obrazovane odraslih u Hrvatskoj nakon 1990. godine*) autora i urednika doc. dr. sc. Tihomira Žiljka odnose se na povijesni pregled obrazovanja odraslih u Hrvatskoj. Matijević govori o prvim javljanjima pojma *andragogija* koji su vezan za njemačke autore s početka 19. stoljeća, konkretno uz ime Aleksandera Kappa koji je navedeni pojam koristio da bi opisao obrazovanje i odgoj osoba u odrasloj dobi. Nadalje autor iznosi periodizaciju razvoja obrazovanja odraslih na području Hrvatske te povijest obrazovanja odraslih dijeli i opisuje unutar pet vremenskih perioda. Kraj poglavlja, osim zaključka, obuhvaća pregled znanstvene literature i udžbenika relevantnih za područje obrazovanja odraslih. Dok Matijević opisuje obrazovanje odraslih u Hrvatskoj od 1991. godine do danas kao jedno od vremenskih perioda povijesti obrazovanja odraslih, Žiljak se unutar svog poglavlja bavi isključivo navedenim periodom. Prema riječima samog autora, četrnaesto poglavlje opisuje osnovne promjene ciljeva, aktera, instrumenata i načina provedbe promjena u hrvatskim politika obrazovanja odraslih nakon 1990. godine.

Petnaesto poglavlje (*Politike obrazovanja i učenja odraslih*) također pripada uredniku doc. dr. sc. Tihomiru Žiljku. Na samom početku autor naglašava prisutnost političke dimenzije unutar obrazovanja odraslih koja se pronalazi unutar tekstova o obrazovanju odraslih s početka 20. stoljeća. Neke od poteškoća koje se javljaju prilikom pokušaja definiranja odnosa politike i obrazovanja jesu višeznačnost pojma *politika*, kao i problem određivanja područja kojima se bavi politika obrazovanja te smještanje same politike obrazovanja u taksonomiju politika. Nadalje u poglavlju autor predstavlja modele i politike obrazovanja odraslih. Istaknuta je pet autora tog područja: Carlos Alberto Torres koji razlikuje pet modela vezana za pet vrsta politika kojima se uređuje obrazovanje odraslih; Ellu Saar, Odd Bjørn Ure i John Holford koji su razvili tipologiju sustava za izgradnju vještina; Andy Green koji opisuje tri modela cjeloživotnog učenja u razvijenim industrijskim državama zapadnog područja. Opisani su i ciljevi politika obrazovanja odraslih kao i akteri koji mogu biti, primjerice, državni ili nedržavni. Značajan dio poglavlja posvećen je međunarodnoj dimenziji obrazovanja odraslih. Dan je detaljan opis nekih od najvažnijih međudržavnih organizacija (UNESCO, OECD, EU) koje se, između ostalog, bave i obrazovanjem odraslih osoba. Kraj poglavlja opisuje instrumente javnih politika koji su usmjereni na ostvarivanje ključnih ideja i interesa, te način njihova korištenja u Hrvatskoj i Europskoj uniji.

Posljednje, šesnaesto, poglavlje (*Profesionalizacija obrazovanja odraslih u Hrvatskoj*) nastalo je suradnjom samih urednika knjige prof. emer. dr. sc. Nikole Pastuovića i doc. dr. sc. Tihomira Žiljka. Ovim poglavljem nastoji se objasniti *profesija* koja je opisana kao pojam koji nema jedinstveno određenje i općeprihvaćenu definiciju. Iznosi se i problematika vezana za konstituiranje profesija, profesionalizaciju i jačanje profesionalizma. Provođenje sveučilišnog diplomskog i poslijediplomskog studija obrazovanja odraslih se ističe kao ključan element profesije obrazovanja odraslih. Razvijeni certificirani programi također bi mogli doprinijeti stjecanju kompetencija u obrazovanju odraslih u vidu neformalnog i informalnog obrazovanja i učenja. Na kraju poglavlja autori su se osvrnuli i na profesionalizaciju u obrazovanju odraslih u Hrvatskoj. Opisuju hrvatsko andragoško obrazovanje, izvore (knjige i časopisi) koji bi trebali osigurati znanja iz područja obrazovanja odraslih te profesionalne udruge kao ključne u povezivanju stručnjaka koji se bave obrazovanjem odraslih.

Knjiga *Obrazovanje odraslih. Teorijske osnove i praksa* na svojih 440 stranica teksta predstavlja detaljan pregled određenih područja i teorijskih pitanja koja se odnose na obrazovanje odraslih. Od konceptualizacije i ciljeva obrazovanja odraslih, preko načina učenja odraslih i odraslih u strukovnom i visokoškolskom obrazovanju do političke dimenzije i povijesnog pregleda obrazovanja odraslih, autori jasno iznose svoja promišljanja i teorijske pretpostavke potkrijepljene velikim brojem stručne i znanstvene literature domaćih i stranih autora. Djelo predstavlja publikaciju koja će biti od iznimne važnosti za budućnost i daljnji razvoj u području obrazovanja odraslih u Hrvatskoj.